

Çin, Türkistan'ın Yeni Rusya'sı mı?

Türkistan coğrafyasındaki devletler 90'lı yıllarda egemenliklerini kazanıp ulus devletler kurdular. Kurdukları bu bağımsız ulus devletler maalesef birçok konuda uzun süre Rusya'ya bağımlı olmaya devam etti. Bu bağımlılıklardan en önemlisi de ticaret oldu. Ticaret, ülkenin kalkınmasını ve para kazanmasını sağladığı için Türk devletleri büyük oranda Rusya'nın tabiri caizse "sözünü dinlemek" zorunda kaldı. Ekonomilerini ayakta tutmak için yapılması gereken buydu.

Zamanla bu durum değişti. Türk dünyası ülkeleri farklı ticaret rotaları oluşturdu. Özellikle Türkiye ile olan ilişkilerin artmasıyla Türk dünyası için yeni ve Batılı bir kapı açılmış oldu. Batı ile olan ticaretini ve ilişkilerini arttırdı.

Bu süreçte Çin Halk Cumhuriyeti boş durmadı. Sadece ticari antlaşmalarla değil, toprak satın alımlarıyla da Türkistan'da etkisini arttırdığı görülüyordu. Özellikle Ukrayna-Rusya Savaşı sebebiyle kuzey koridorunun tıkanması ve Avrupa'da yaşanan enerji krizi Türkistan'ı Çin için daha önemli hale getirdi.

Çin'in Şian kentinde 18-19 Mayıs 2023 tarihlerinde ilk kez gerçekleştirilen Orta Asya-Çin (C5+C) Devlet Başkanları Zirvesi'nde Çin, değişen jeopolitik koşullarda bölge ülkeleri ile egemenlik, kalkınma ve güvenlik taahhütlerinde bulundu. Peki, Türk dünyası ülkelerinin böyle bir hamiliğe ihtiyacı var mıydı? Varsa eğer bu hamî Çin mi olmalıydı?

Bu zirvenin Şian kentinde yapılması da rastlantı değildi. Şian, Çin'in eski imparatorluk başkentlerinden biri ve milattan önce 200'lü yılların başında Çin'e hâkim olan Han Hanedanı döneminden itibaren tarihî İpek Yolu'nun başlangıç noktası kabul ediliyor.

Ayrıca Şi Ciping'in Zirve'de, Çin'in bölge ülkelere 3,8 milyar dolarlık kalkınma yardımı vereceğini belirtmesi de Ukrayna Savaşı'yla ilgilenen Rusya'nın etkisi zayıflamışken bölgeyi daha fazla domine edeceğini gösteriyordu. Dahası Çin, Türk dünyası ülkelerinin Batı'ya yönelmesini de engelleyerek hem coğrafi yakınlık olarak Batı tehlikesi istemiyor hem de kendisinin egemen olabileceği bölgeyi Batı'ya kaptırmak istemiyor.

Zirve sonrasında altı ülke tarafından yapılan ortak açıklamada; ülkelerin egemenlik, bağımsızlık, güvenlik ve toprak bütünlüğü gibi kendi temel çıkarlarını ilgilendiren konularda birbirlerini kararlı bir şekilde destekleyecekleri, birbirlerinin ulusal koşullarına göre seçilen kalkınma yoluna saygı gösterecek ve herhangi bir güç veya bahaneyle içişlerine müdahale edilmesine kararlı bir şekilde karşı çıkacakları belirtildi. Kalkınma stratejileri arasında daha iyi bir sinerji oluşturulacağı, ticaretin serbestleştirilmesini ve kolaylaştırılmasının teşvik edileceği, endüstriyel ve yatırım iş birliğinin genişletilebileceği, Çin ve Türkistan'ı birbirine bağlayan ulaşım koridorlarının daha da geliştirileceği, Çin-Türkistan enerji geliştirme ortaklığının kurulmasının destekleneceği, yüksek teknolojiler konusunda iş birliğinin teşvik edileceği söylendi. Altı ülkenin, her türlü terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılığa karşı kararlılıkla mücadele edeceği vurgulandı. Açıklamanın bu bölümünde Doğu Türkistan'da yaşayan Türklerin Çin tarafından terörist olarak görülmesi, meselenin Türk dünyası ülkeleri tarafından nasıl görüleceği sorusunu akıllara getiriyor.

Rusya'nın Ukrayna Savaşı sebebiyle bölge ülkelere olan hâkim tavrı ve ekonomik baskınlığı zayıflamış durumda. Ukrayna Savaşı hakkında Türk devletlerinin destek açıklaması yapmaması hatta küçük ölçekli de olsa eleştirilerinin bulunması Rusya'nın Türkistan coğrafyasındaki

etkisinin azaldığının en önemli göstergesi. Bu sebeple Çin'in Rusya için bölgede büyük bir tehdit olduğu bariz.

Tabii Ukrayna Savaşı ve bu savaşın doğurduğu zorlu ekonomik şartları hafifletmek amacıyla Pekin ve Moskova'nın iş birliği yaptığı görüşü de mevcut. Hatta Rusya'nın savaşta kullandığı mühimmat ve araçların Çin'den gelerek Türk Cumhuriyetleri üzerinden Rusya'ya geçtiği söylemi çok yaygın. Tüm bu iddiaları doğru kabul etsek dahi Rusya'nın yıllarca egemen olduğu ve hâlâ kendinin gördüğü topraklarda Çin'in etkisini arttırmamasından rahatsız olmadığını söylememiz imkânsız. Böyle bir yazıda anlatılamayacak kadar alanda Çin'in toprak satın almadan tutun, yeraltı kaynaklarını ele geçirmeye, nüfus transferinden ticari baskıya kadar bölgede hızla artan hegemonik hatta emperyal faaliyetleri var. Rusya, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bile Türk dünyası devletlerini ayrı ayrı konumlandırmayı kabullenmedi. Hâlâ bölgeyi tek ve kendisine bağlı bir devlet olarak görüyor. Bunun etkilerini siyaset anlayışlarında ve resmî açıklamalarda zaman zaman yakalamak mümkün.

Örneğin, Özbekistan 2023 yılının ilk 11 ayında Çin ile ticaret cirosunun yüzde 21,3'ünü (12,23 milyar dolar değerinde) paylaştı. Özbekistan'ın Çin'e ihracatı 2,27 milyar doları, ithalatı ise 9,96 milyar doları buldu. Rusya, yüzde 15,5'lik payla (8,86 milyar dolar değerinde) Özbekistan'ın ikinci büyük ticari ciro ortağı.

Bu durum sadece Özbekistan için geçerli değil. Çin'in resmî ticaret istatistiklerine göre yılbaşından bu yana Türkistan bölgesine Çin'in mal ihracatı 16,6 milyar ABD doları veya 2021 ve 2022'deki yılbaşından bugüne ihracatlarından sırasıyla yüzde 140 ve yüzde 62 daha yüksek.

Belli ki bölge devletleri Çin'i ve Çin'in Kuşak-Yol Projesi'ni ülkelerinin kalkınması açısından büyük bir fırsat olarak görmelerinin yanı sıra Rusya'ya karşı bir denge unsuru olarak da görüyorlar. Fakat Kuşak Yol Projesi kapsamında Çin'in bu devletleri borç batağına sürükleyerek kendisine bağımlı hale getirdiği iddialarının göz ardı edilmemesi gerek.

Çin, tarihi boyunca bu stratejiyi hep uygulamıştır.

Sonuç olarak, Pekin'in sadece ekonomik değil, güvenlik temelli açıklamaları ve Türkistan coğrafyasında etkisini arttırması yeni bir bölüm sonu canavarı haline dönüşeceğine, Rusya'yı da daha fazla kızdırarak daha radikal kararlar almasını sağlayabileceğine delalet ediyor.

Çin, Türkistan'ı tamamen işgal ederek dönemin yeni Sovyetler'i olamasa da yeni Rusya'sı hatta daha fazlası olmaya niyetli.

Orhun Yazıtları bize bu alanda önemli bir uyarıyı yüz yıllar önceden yapmıştır. Asla akıldan çıkarmamak gerekiyor: *"Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştıırıp, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş."*

Merve Kartal, "Çin, Türkistan'ın Yeni Rusya'sı mı?" <https://www.fikirtepedi.com/dis-politika/cin-turkistanin-yeni-rusyasi-mi/> (Yayın Tarihi: Eylül 2024).